

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»**

Серія «Філологічна»

Збірник наукових праць

Випуск 53

Острого
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2015

УДК 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 8 від 26 березня 2015 року)*

*Збірник затверджено постановою президії ВАК України
від 22 квітня 2011 року № 1-05/4*

Редакційна колегія:

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Білоус П. В., доктор філологічних наук, професор;
Вокальчук Г. М., доктор філологічних наук, доцент;
Пасічник І. Д., доктор психологічних наук, професор;
Поліщук Я. О., доктор філологічних наук, професор;
Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор;
Хом'як І. М., доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВШ України;
Яворська Г. М., доктор філологічних наук, професор.

Н 34

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 53. – 336 с.

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.

*Адреса редколегії:
35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія»,
факультет романо-германських мов*

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2015

ційності. Регулярне використання рейзингових конструкцій з підметом спостерігається лише наприкінці середньоанглійського періоду, а в ранньомовноанглійській мові відбувається їх остаточне становлення.

Література:

1. Иванова И. П. История английского языка. Учебник. Хрестоматия. Словарь / И. П. Иванова, Л. П. Чахоян, Т. М. Беляева. – СПб. : Издательство «Лань», 2001. – 512 с.
2. Benveniste E. Subjectivity in Language / E. Benveniste // Problems in General Linguistics. Coral Gables: FL: University of Miami Press, 1971. – P. 223–230
3. De Haan Ferdinand. Raising as grammaticalization: the case of Germanic seem-verbs / Ferdinand de Haan. – Rivista di Linguistica, 2007. – Vol. 19.1. – P. 129–150.
4. Fisher O. On Problem Areas in Grammaticalization: Lehmann's Parameters and the Issue of Scope / O. Fisher // Formal Evidence in Grammaticalization Research – Amsterdam: John Benjamins Publishing Co, 2010. – P. 17–43.
5. Hopper P. J. Grammaticalization / P. J. Hopper, E. C. Traugott. – Cambridge, 1993.
6. Kratzer A. Modality / Angelika Kratzer // Semantics: An International Handbook of Contemporary Research / Ed. by A. von Stechow and D. Wunderlich. – B. : Walter de Gruyter, 1991. – P. 639–650:
7. Lehmann Ch. Thoughts on Grammaticalization / Ch. Lehmann. – Erfurt : Institut für Sprachwissenschaft der Universität, 2002. – 171 p.
8. Lyons J. Semantics / J. Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – Vol. 2. – 893 p.
9. Radford A. An Introduction to English Sentence Structure / Andrew Radford. – New York : Cambridge University Press, 2009. – 445 p.
10. Traugott E.C. Revisiting Subjification and Intersubjification / E.C. Traugott. – Berlin : De Gruyter Mouton, 2010. – P. 29–70.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

11. Chaucer G. Troilus and Criseyde. – [Електронний ресурс] / G. Chaucer – Режим доступу : www.manybooks.net.
12. Chaucer G. Troilus and Criseyde. – [Електронний ресурс] / G. Chaucer – Режим доступу : www.poetryintranslation.com/klineaschaucer.htm
13. North R. The Origins of Beowulf From Vergil to Wiglaf / R. North. – New York : Oxford University Press, 2006. – 368 p.
14. Shakespeare William Full Collection of Works. – [Електронний ресурс] / W. Shakespeare – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/305276/>

УДК 845.-82.09

В. А. Паніу,

Ужгородський національний університет, м. Ужгород

МОВНІ РЕСУРСИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ В ПОВІСТІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЗЕМЛЯ»

У статті досліджено мовні засоби репрезентації депресивної акцентуації характеру на матеріалі повісті О. Кобилянської «Земля». Встановлено кореляційні зв'язки між лінгвістичними та психологічними параметрами творчої особистості; окреслено перспективи розвитку мовного психоаналізу.

Ключові слова: депресія, акцентуація, текст, підсвідомість.

В статье исследованы языковые средства репрезентации депрессивной акцентуации характера на материале повести О. Кобилянской «Земля». Установлены корреляционные связи между лингвистическими и психологическими параметрами личности; определены перспективы развития речевого психоанализа.

Ключевые слова: депрессия, акцентуация, текст, подсознание

This article studies the representation linguistic means of depressive accentuation as exemplified in O. Kobylianska's story «Zemlia» («Land»). The correlation relationships between linguistic and psychological parameters of creative personality have been established; the prospects of language psychoanalysis development have been determined.

Key words: depression, accentuation, text, subconsciousness

У своїх «Щоденниках» Ольга Кобилянська волила залишатися перед нащадками «психологічною загадкою» [7, с. 171]. Як свідчать сучасні дослідження, цю загадку дослідники розгадують й понині. Кожен з науковців додає нову грань до психологічного портрета авторки-класика: Т.Гундорова – «меланхолійний самоту», ніщешанство, мазохізм, нарцисизм [5]; Н.Зборовська – меланхолію [6]; Г.Нікітчина – анімізм, нарцисизм [13]; С.Павличко – меланхолійний еротизм [15]; Агеєва В. – фемінізм [1]; С.Михида аналізує меланхолійний й холеричний темперамент [14]. Грунтовну психоаналітичну інтерпретацію «Щоденників», автобіографії, листів письменниці здійснила Г.Левченко [9], меншою мірою їх досліджували С.Павличко, В.Агеєва, Н.Колошук, Г.Хмелюк та ін.. Як бачимо, у плані літературознавчого психоаналізу творчість аналізованої нами письменниці вивчена дуже добре, хоч і не відзначається однотайністю висновків.

А між тим, осягнути психічну природу митця можна і за допомогою мовного психоаналізу, який може виявити прихований рівень мови. Багато вчених (психологів і лінгвістів) сходяться на тому, що вибір людиною тих чи інших лексичних і граматичних засобів залежить від психологічних особливостей цієї людини. На жаль, наукових праць у руслі мовного психоаналізу бракує. Тому нашу статтю насмілимося назвати **актуальною**. Ставимо за **мету** – виявити приховані смислові ресурси мовних одиниць у повісті О.Кобилянської «Земля», які уможливають зробити висновки про психологічну суб'єктивну психічну організацію самої авторки. Пошукову зосередженість спрямовуємо в першу чергу на дослідження лінгвістичних факторів, що свідчать про психологічну акцентуацію письменниці. Подібних праць про О. Кобилянську ми не виявили, чим зумовлюємо **новизну** свого дослідження.

Психологічну акцентуацію досліджувало багато науковців (В. Бехтерев, П. Ганнушкін, О. Кербіков, Е. Кречмер, К. Леонгард, А. Лічко, Р. Ушаков. «Акцентуація характеру – надмірна вираженість окремих рис характеру та їх комбінацій, що становить крайні варіанти психічної норми, які межують із психопатіями. Відрізняється від психопатій відсутністю однозначного прояву тріади ознак, притаманних психопатіям: стабільності характеру за часом, тотальності її проявів в усіх ситуаціях соціальної дезадаптації [16]. Акцентуацію характеру досліджували і лінгвісти (В.Белянін, І.Мазирка, Я. Бондаренко, Є. Чалкова, Т. Прокоф'єва та ін.), але в їхніх працях не представлено українського матеріалу, що істотно збіднює уявлення читачів про українську психологічну прозу.

Кожен художній твір є компонуванням *зовнішніх* подій і *внутрішніх*, особистісних переживань. З критичної літератури й автобіографії «Про себе саму» (1912) відомо, що в основу твору лягла трагічна подія, яка сталася восени 1894 р. у селі Димка на Буковині. Отже, зовнішні події авторка запозичила з навколишнього соціуму. Але наповнила їх своїм духовним баченням, підсвідомо зашифрувавши у вербальному катарсисі свою психологічну природу. Як зізнавалася вона сама, «я просто фізично терпіла під з'явиськом тих фактів, і коли писала – ох, як крилами ридала! Саме в той час лежав мій батько тяжко хворий, і я сама не почувала себе особисто щасливою. Написання цієї повісті дало мені рівновагу, вдовolenня і гнало до дальшого творення». Визнано, що найчастіше письменники описують людину такого ж типу, як самі, оскільки це легше, бо «її внутрішній світ їм близький» (К. Леонград).

Новий підхід до аналізу літературного тексту, заснований на виявленні емоційно-значеннєвої домінанти, ввів у науку В.Белянін. При цьому сам вчений опирався на думку А.А. Ухтомського про те, що домінанта визначає не тільки поведінку організму, але і характер сприйняття світу [Цит. за: 3, 12]. Художній текст описується у зв'язку з світовідчуженням, що лежить у його основі. Інформативна реальність текстового світу повісті «Земля» наскрізь пронизана глибоким сумом і скорботою, що дозволяє висловити гіпотезу про заковану в повісті *депресивну* акцентуацію характеру. В. Белянін вважає, що депресивна акцентуація реалізується через «сумні» тексти, які характеризуються угрупованням лексичних смислів навколо тем «самотність», «смуток», «старість», «холод», «важкість», «зітхання», «зубожіння», «смерть», «почуття провини», описом емоційно-зниженого настрою, що відображає світовідчуження депресивної особистості [2, с. 213]. Автор «сумного» тексту всім змістом твору немов просить пожаліти свого героя, увійти в його становище. Він немов сподівається на м'якість, поблажливості і співчуття [2, 78]. У тексті повісті О.Кобилянської «Земля» знаходимо чимало підтверджень депресивної акцентуації характеру. Вона простежується як на текстовому рівні, так і на мовному. Зупинимося на них більш детально.

МОТИВ СМЕРТІ проглядається і в окремих сценах, і в характеристиках персонажів, і в основному способі розв'язання конфлікту. На мовному рівні репрезентується лексемами *смерть*, *смертельно*, *посмертний*, *смертельний*, *умерти*. Кожен персонаж так чи інакше згадує смерть. Так, Докія видає заміж свою дочку, бо боїться вмерти і залишити її одну (...*вона хоче лише добра доньки і щастя, хоче бачити її «своєю газдинею» і за чоловіком, як її дні вийдуть і смерть заморозить її тіло...* [17, с. 4] (тут і далі при цитуванні покликаємося на це джерело, вказуючи в круглих дужках номер сторінки. – В. П.). Брат Докії Петро напідпитку вважає, що сестра «*витуманила те поле у нього, що чигає на його смерть і жалує йому кожного кусника хліба*» (с. 3). У Михайла-солдата мотив смерті присутній в роздумах про військову службу: «*Щохвилі чути – там один умер, тут побив кін якогось на смерть... там якийсь стратився... І чому? – прошептав, витираючи долонею сльози з очей*» (с. 57). Анна, залившись одна зі своїм горем, прагне смерті: «*Вмерти, з обома дітьми вмерти, – се було її одиноким бажанням. Стояла цілком безпомічна, безрадна проти свого горя і ніяк не бачила виходу з нього*» (с. 129). Лексема *смерть* входить і в систему образних засобів, зокрема: в пареміях («*жінка призначена чоловікові, як смерть від бога*» (с. 6)); метафорах (*смерть мене не обійде, як мій час прийде* (с. 9); *смерть одна робить, що сама хоче* (с. 9); *так приходиться смерть* (с. 47); порівняннях («*Вона [Марія] зблідла, мов смерть*» (с. 127)). Усього іменник *смерть* фіксується у творі 37 разів. «Сумні» тексти часто завершуються смертю головного героя. У «Землі» фізично гине лише Михайло, але духовної руйнації зазнає кожен із головних персонажів.

СМУТОК. Найчастіше люди з депресивною акцентуацією схильні до важкого гнітючого почуття. На лексичному рівні це репрезентовано лексемами *жура*, *журба*, *журитися*, *зажурений*, *журливо*, *зжурено*. Лексем з коренем *жур-* – 79 фіксацій. Кожен з персонажів має свої причини журитися. У Докії Чоп'як – *жура за поля і її доньку* (с. 2); при цьому *жура гнула її додолу, жура ...гнітила її* (с. 15); *її очі дивилися майже все понурим, зажуреним поглядом...* (с. 2). Марії журбу віщує ворожка (*ще більша журба тебе і твого чоловіка жде відтепер* (с. 16)); Івоніка *журиться* Савою (с. 21); Михайло у війську жаліється на те, що ніхто солдатами не журиться (*Хто журилося їх тілом? Хто журилося їх здоров'ям? Хто журилося мужиком? Ет!* (с. 72). Тінь журби неначе впаала на лица, очі, голос, думки персонажів: *марні й журиливі лица* (с. 7); *брови підводячи журиливо* (с. 4); *відповіла зажурено* (с. 62); *сказав ...журиливо* (с. 9); *повторила журиливо* (с. 10); *... з жури чорно перед очима* (с. 17); *відповів журиливо* (с. 22); *глигнув журиливо* (с. 39); *говорили журиливо* (с. 49); *з журиливим лицем* (с. 55); *з журиливими, допитливими очима...* (с. 60); *зітхала журиливо й тяжко* (с. 62); *зжурені газдині-матері* (с. 66); *підвів журиливо брови* (с. 82); *з жури запалі, блискучі очі* (с. 96); *хлопець дуже зажурений* (с. 67); *погляд у Марійки м'який, звичайно глибокий і зажурений* (с. 16); *спитала зажурено* (с. 47); навіть «*ворони стрясали зжурено чорне своє пір'я*» (с. 49).

НІМОТА. У «сумному» тексті герой часто буває німим [2]. Персонажі «Землі» не німіють зовсім, але німота опосередковано супроводжує процеси їх мовного конститування. Наприклад: [Марійка про Саву] «*так стояв тутки, і ніби занімів*» (с. 38), «*Чим старший, тим йому більше мову відбирає*» (с. 78), «*Десь-не-десь кине словом, а зрештою, мовчить, як німий*» (с. 77); [про Михайла напередодні від'їзду] «*слова покидали його, одно по другім губилися в його душі, і він німий*» (с. 45); [Івоніка] «*махнув рукою й занімів*» (с. 45), «*німий у думках*» (с. 52), *мовчав, мов німий* (с. 53); [Сава] «*здавалося, немов занімів уже зараз по її перших словах...*» (с. 76), після в'язниці «*він вернув худий ...і неначе німий*» (с. 136); [Михайло та Івоніка] «*заніміли і прямивали кванною ходою до села*» 46; [про Анну] «*Скільки-то разів розпитували в неї... на кого має гадку, а вона мовчала, як німа*» (с. 114); «*зразу, як лише зблизився він до неї, в дворі ще, ... вона німіла*» (с. 129); після смерті Михайла «*її рухливі уста задубіли, заніміли*» (с. 137). На підсвідомий аспект втілення у творі семантичного компоненту «німий» свідчать метафори та епітети: *німе оруддя іної волі* (с. 7); *німа мольба* (с. 9); *німе горе* (с. 8); *німий біль* (с. 8); *німе зітхання* (с. 37); *німа боротьба* (с. 44); *німий, невидимий розказ...* (с. 80); *голос стратив звук* (с. 129).

САМОТА. При депресивних розладах людина, як правило, хоче тривалий час побути одна. Симптоматичні ознаки самоти зафіксовані лексемами *самотній*, *сам*, *замість*, *самітність*. Несвідомий потяг до самоти має чи не кожен персонаж. Так, Анну «*мов підстрілену звірину, тягнуло ... до самоти*» (с. 129); Івоніку «*тягнуло в самоту*» (с. 112); Михайло любив бути на самоті у війську («*лежав і мав, як звичайно, коли був на самоті, свою рідню і рідну сторону перед душею*») (с. 72). Самота супроводжує героїв і в хвилини найбільшого потрясіння. Івоніка після однієї зустрічі з Савою «*відчув ... страшну самоту в душі*» (с. 19); а в стовпі снігу душею зачув присутність мертвого сина, який «*... прийшов до тата, щоби відвідати його, ... щоби розбити самоту його й жалє його*» (с. 133). Самота у текстовій тканині твору може змінювати й просторові координати, переміщаючись з внутрішнього ества людей на навколишнє середовище («*малий бурдей посеред великої самотності*») (с. 49).

Крізь психологічну площину твору можна простежити особистісні риси митця. Літературознавці неодноразово виявляли у «Щоденниках» та листах О.Кобилянської меланхолію. У психології не роблять особливої різниці між депресією та меланхолією, хіба що акцентують увагу на більш драматичному сприйнятті світу меланхолійними особистостями. Але ж це не що інше, як граничні форми депресії. Психологи К.Леонгард та А.Личко називали б такий стан депресивною акцен-

туацією характеру. Художній текст є результатом підсвідомого самоконститування особистості. Мотив смерті, смутку, самотності, страху та висока частотність мовних засобів, котрими вони творяться, «видають» в авторці «Землі» депресивного акцентуанта. Психологічні параметри творчості О.Кобилянської не обмежуються *депресивною* акцентуацією, але рамки однієї статті не дозволяють розглянути більше. Тому **перспективу** наступних досліджень вбачаємо у виявленні інших видів акцентуації та подальшого розвитку теоретичного підґрунтя мовного психоаналізу.

Література:

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму: монографія / Віра Агеєва. – К.: Факт, 2003. – 320 с.
2. Белянин В. П. Основы психолінгвистической диагностики / Валерий Белянин. – М.: Тривола, 2000 – 248 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pedlib.ru/Books/3/0476/376-259.shtml>
3. Белянин В. П. Психолінгвистические предикторы акцентуированных черт личности. Автореферат ... канд. пс. наук: 19.0001. – Ростов-на-Дону, 2008. – 23 с.
4. Бондаренко Я. О. Дискурс акцентуированных мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на матеріалі персонального мовлення в сучасній американській художній прозі). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Я. О. Бондаренко. – К., 2002. – 19 с.
5. Гундорова Т. Femina Melancholica: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської / Тамара Гундорова. – К.: Критика, 2002. – 272 с.
6. Зборовська Н. В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: монографія / Н. В. Зборовська. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с. – (Монограф).
7. Кобилянська О. Ю. Слова зворушеного серця: щоденники; автобіографії; листи; статті та спогади / Ольга Кобилянська; упоряд., передм. Ф. П. Погребенника. – К.: Дніпро, 1982. – 359 с.
8. Кобилянська О. Ю. Твори: у 5 т. – Т. 5 / Ольга Кобилянська. – К.: Держ. вид-во худож. л-ри, 1963. – 768 с.
9. Левченко Г. Д. Психоаналітична інтерпретація прози Ольги Кобилянської: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / Левченко Галина Дмитрівна; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К., 2005. – 20 с.
10. Леонгард К. Акцентуированные личности / Карл Леонгард. – Киев, 1981. – 321 с.
11. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова / А. Е. Личко. – М.: Изд-во МГУ, 1982 – С. 288–318.
12. Мазирка И. О. Психолінгвистические основы вербальной характеристики личности и языковой картины мира героев художественной литературы. Автореферат дисс. ... докт. філол. наук / И. О. Мазирка. – Москва 2008. – 38 с.
13. Нікітчина Г. Д. Анімістичний дуалізм новелістики Ольги Кобилянської. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1783/1/>
14. Михіда С. П. Психологія творчості: пошук нової методології [http](http://eprints.zu.edu.ua/1451/1/) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1451/1/>
15. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / Соломія Павличко // Теорія літератури / Соломія Павличко. – К.: Вид-во С. Павличко «Основи», 2002. – С. 21–423.
16. Акцентуація характеру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2690/akcentuaci>

Джерела ілюстративного матеріалу:

17. Кобилянська О. Земля. – 124 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pedlib.ru/Books/3/0476/376-259.shtml>

УДК 811.111 + 81'42

Н. М. Пільгуй,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків

МОВЛЕННЄВІ СТРАТЕГІЇ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ АГРОТЕХНІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджено поняття мовленнєвої стратегії та наведено узагальнену класифікацію мовленнєвих стратегій. У дослідженні також розглянуто прагматичні функції, які реалізуються відповідними мовленнєвими стратегіями, що представлено на матеріалі англomовного наукового агротехнічного дискурсу.

Ключові слова: мовленнєва стратегія, дискурс, науковий агротехнічний дискурс, прагматична функція.

В статье исследуется понятие речевой стратегии и приводится обобщенная классификация речевых стратегий. В исследовании также рассматриваются прагматические функции, которые реализуются соответствующими речевыми стратегиями, что проиллюстрировано на материале англоязычного научного агротехнического дискурса.

Ключевые слова: речевая стратегия, дискурс, научный агротехнический дискурс, прагматическая функция.

The article studies the conception of a communicative strategy, offers the integrated classification of communicative strategies. The research also investigates the pragmatic functions actualized in the relevant communicative strategies that are illustrated in the English scientific agrotechnical discourse.

Key words: communicative strategy, discourse, scientific discourse, pragmatic function.

Актуальність дослідження зумовлена його, відповідністю антропоцентричній спрямованості сучасної лінгвістики, у рамках якої постає необхідність систематизації та детального вивчення мовленнєвих стратегій фахових дискурсів, зокрема англomовного наукового агротехнічного дискурсу.

Завдання дослідження – ідентифікувати та систематизувати мовленнєві стратегії англomовного наукового агротехнічного дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували 140 текстових і дискурсивних фрагментів, дібраних із відповідних аутентичних джерел загальним обсягом 2000 сторінок.

Загальні комунікативні норми спілкування були визначені англо-американською лінгвістичною школою, де найбільш помітними вважаються праці П. Грайса [4, с. 41–58] та Дж. Ліча [5, с. 79–151].

У лінгвістичних дослідженнях термін «стратегія» вживається дослідниками в різних іпостасях: дискурсивні, мовленнєві або комунікативні, текстові стратегії. Так, під дискурсивною стратегією розуміють когнітивно-прагматичну програму спілкування, яка ґрунтується на мотивах комуніканта й визначає характер реалізації комунікативних актів у дискурсі